

О. В. Ксьонова,

аспірант, Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

МІСЦЕ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА

О. Ksonova,

PhD student, Kharkov National Agrarian University named after V.V. Dokuchaev

PLACE THE INTENSIFICATION OF THE PROCESS OF ECONOMIC EFFICIENCY OF MILK PRODUCTION

У статті досліджено ступінь впливу окремих показників інтенсифікації на економічну ефективність виробництва молока у Харківській області. Зважаючи на отримані результати, можна констатувати, що інтенсифікація виробництва є одним з визначальних чинників прямого впливу на рівень рентабельності та економічної ефективності виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами Харківської області.

In the article investigated the degree of influence of some parameters of the intensification by the economic efficiency of dairy cattle production in the Kharkiv region. Given the results obtained, we can conclude that the intensification of production is one of the determining factors of the direct impact on the profitability of milk production farms Kharkiv region.

Ключові слова: інтенсифікація, економічна ефективність, виробництво молока, рентабельність, чисельність поголів'я, виробничі витрати, продуктивність корів.

Key words: intensification, economic efficiency, milk production, profitability, herd size, production costs, productivity of cows.

З питанням про підвищення інтенсивності виробництва рано чи пізно стикається кожне агропромислове підприємство. В той же час у науковому середовищі постійно підіймається питання щодо найбільш повного та всебічного визначення поняття "інтенсифікація виробництва", його головних цілей та завдань.

При цьому агропромислове виробництво має два шляхи розвитку: екстенсивний або інтенсивний. Екстенсивний спосіб організації виробничого процесу здійснюється на основі підвищення обсягів виробництва за рахунок збільшення площ чи чисельності поголів'я худоби або птиці, в той час, як інтенсивний передбачає нарощення обсягів виробництва за умов застосування найбільш ефективних засобів виробництва. Проте на сучасному етапі жоден із наведених шляхів не існує в чистому вигляді, тобто здебільшого підвищення врожайності або продуктивності тварин відбувається разом із розширенням площ та нарощуванням поголів'я.

Інтенсифікація агропромислового виробництва, зокрема у галузі скотарства, являє собою складний багатоаспектний процес та поєднує у собі соціально-економічні та організаційно-технічні напрями. Ще зовсім у недалекому минулому, за часів планування національного господарства та разом із тим і агропромислового виробництва, процес інтенсифікації розглядався, перед усім, як підвищення концентрації матеріальних ресурсів та засобів виробництва на одиницю земельної площі або голову худоби чи птиці, задля забезпечення збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції [1]. Проте у сучасних умовах ринкових трансформацій та жорсткої конкуренції таке визначення не зовсім адекватне до умов господарювання, оскільки окрім збільшення обсягів виробництва продукції, необхідним стає і підвищення його ефективності, що можливе перш за все на основі впровадження інноваційних технологій. Спираючись на це, і постає потреба у поглибленому дослідженні цього економічного явища,

особливо зважаючи на негативні тенденції, що останніми роками супроводжують сільськогосподарське виробництво.

АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Сучасна українська аграрна економіка теж всебічно досліджує та характеризує процес інтенсифікації сільського господарства. У працях таких науковців, як Ю.Д. Білик [2], М.С. Вітков [3], Я.Т. Гацюра [4], О.М. Гіржева [5], Г.І. Грицаєнко [6], І.В. Дергач [7], М.Ф. Кропивко [8], Ю.В. Масюк [9], Н.В. Олядничук [10] та інших фахівців широко представлені визначення поняття інтенсивності та інтенсифікації агропромислового комплексу, та найрізноманітніші методи оцінки їх ефективності.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТІ

Метою представленої статті є дослідження та визначення впливу інтенсифікації на економічну ефективність виробництва молока у Харківській області.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На наш погляд економічний зміст поняття "інтенсивність виробництва" та поняття "інтенсифікація" децю різниця. Так, інтенсивність це на сам перед кількісна характеристика, котра показує результативність виробничого процесу за умов залучення певної кількості ресурсів. І ми повністю погоджуємося з думкою Г.І. Грицаєнко та Т.М. Романюк, що під інтенсифікацією агропромислового виробництва слід розуміти зростання суми капітальних вкладень у розрахунку на одиницю землі чи худоби або птиці, за умов залучення інноваційних методів та факторів, на кшталт найпрогресивнішої техніки, виробничих технологій, організаційних методів задля нарощування обсягів виробництва високоякісної продукції за мінімальних витрат на одиницю [6].

Таблиця 1. Групування сільськогосподарських підприємств Харківської обл. за розміром витрат на одну корову, 2012 рік

Показники	Групи підприємств за величиною витрат на 1 корову, грн.						У середньому
	I	II	III	IV	V	VI	
	до 3000	3000-4000	4000-6000	6000-8000	8000-10000	більше 10000	
Кількість підприємств	29	28	46	24	46	34	207
Середні витрати на 1 корову, грн.	2841	3850	5315	7706	9191	12899	7155
у т.ч.: витрати на корми	1530	2339	3025	3528	5688	7223	4062
витрати на оплату праці	1025	1158	1727	2684	2569	2627	1998
Поголів'я корів у середньому на підприємство, гол.	137	183	228	310	356	401	276
Середній удій молока на 1 корову, кг	2029	2553	3259	4028	4521	6076	3823
Валове виробництво молока на одне підприємство, ц	2780	4672	7431	12487	16095	24365	11699
Виробнича собівартість грн./ц	140,0	150,8	163,1	191,3	203,3	212,3	178,5
Повна собівартість грн./ц	185,6	197,2	208,8	216,8	220,6	228,7	210,8
Ціна реалізації 1 ц, грн.	196,6	210,7	224,5	237,2	247,6	255,6	230
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	11	13,5	15,7	20,4	27	26,9	19,2
Рівень рентабельності, %	5,9	6,8	7,5	9,4	12,2	11,8	9,2

Джерело: розрахунки автора за даними форми № 50 с.-г.

Таким чином, на наш погляд, незаперечним є вплив інноваційної діяльності на ефективність та інтенсивність виробництва. А підприємства, котрі обрали курс на впровадження інновацій, мають значний приріст валового виробництва продукції та зниження її собівартості. На основі чого і забезпечується прибуток та конкурентні переваги у ринкових умовах. Адже сьогоднішня вимагає від аграрних товаровиробників переходу на інноваційно-інтенсивний соціально орієнтований шлях розвитку задля досягнення соціально-економічної ефективності виробництва високоякісної екологічно безпечної продукції.

Процес інтенсифікації сільськогосподарського виробництва необхідно розглядати як цілісну соціально-економічну систему, котра має багатоаспектний характер, через що потребує системного підходу до його аналізу та дослідження сукупного впливу системи чинників на обсяги та соціально-економічну ефективність агропромислового виробництва. На сьогоднішній день існує безліч різних методичних підходів до оцінки рівня інтенсифікації галузі скотарства. На нашу думку, найбільш ґрунтовними показниками інтенсивності виробництва є розмір витрат на 1 голову худоби, її середньорічна продуктивність, а також головний показник її ефективності-рівень рентабельності виробництва.

Отже, з метою вивчення рівня інтенсифікації молочного підкомплексу скотарства у Харківській області та його впливу на рівень економічної ефективності виробництва, в першу чергу нами було виконане групування сільськогосподарських підприємств-виробників молока за рівнем витрат на 1 голову худоби (табл. 1).

Як бачимо, у кожній із шести сформованих груп разом із збільшенням суми витрат на 1 корову простежувалось і стійке зростання продуктивності. Так, якщо у підприємствах I групи середні витрати на корову становили 2841 грн./рік при середній продуктивності 2029 кг/рік, то у підприємствах VI групи ці ж самі показники встановили 12899 грн./рік та 6076 кг/рік відповідно, тобто у розрізі груп зростання витрат у розрахунку на 1 корову відбулося більш ніж у 4,5 рази, при тому, що середньорічний удій від однієї корови збільшився лише у 3 рази.

За подібних обставин, можемо констатувати, що незважаючи на істотне збільшення продуктивності тварин, інтенсифікацію у галузі не можна вважати ефективною, адже темпи зростання витрат значно перевищували темпи зростання продуктивності. Із таблиці 1 бачимо, що головним чином дана ситуація склалась за

рахунок збільшення витрат на корми, котрі як і загальні матеріальні витрати збільшилися приблизно у 4,5 рази. В той же час, майже у 2,5 рази відбулося зростання витрат на оплату праці, це на нашу думку в даному випадку є свідченням більшої кваліфікації працівників, що само по собі є вагомим чинником у процесі інтенсифікації галузі, а разом із тим й збільшення соціальної ефективності. При цьому разом із збільшенням суми витрат на 1 корову, зафіксоване і збільшення чисельності поголів'я. Так різниця у середній кількості корів, що утримувалися у підприємствах I та VI групи становила 264 голови. Зростання витрат на 1 корову позначилось також і на виробничій собівартості 1 ц молока, котра стабільно зростала від групи до групи. Але у цій ситуації, позитивним моментом є збільшення ціни реалізації молока. Даний факт знайшов своє відображення у збільшенні суми прибутку від реалізації молока пропорційному збільшенню суми виробничих витрат. Зафіксовані нами показники рентабельності виробництва мали певні коливання і не завжди збільшувалися відповідно до збільшення виробничих витрат, продуктивності та чисельності поголів'я корів. Таким чином, ситуація, ще раз підтверджує наведений вище аргумент про недостатню ефективність інтенсифікації галузі.

Наступним етапом у визначенні ефективності та доцільності підвищення рівня інтенсифікації галузі скотарства у Харківській області була математична обробка отриманих результатів групувань за п'ять років (2008—2012) з метою виявлення динаміки ступеня залежності рівня рентабельності виробництва продукції скотарства від виробничих витрат на 1 голову худоби (табл. 2).

Виходячи із параметрів побудованих економетричних моделей, можемо зробити висновок, що у 2012 р. збільшення суми витрат на корову на 1 грн. забезпечило збільшення рівня рентабельності на 0,0006%, у 2011 р. на 0,0003%, 2010 р. на 0,0005%, 2009 р. на 0,0003%, а у 2008 на 0,0009%. А наявність значного лінійного зв'язку між обраними параметрами підтверджують і високі значення коефіцієнтів парної кореляції, котрий протягом 2008—2012 рр. знаходився у межах 0,87—0,98.

При цьому значної позначки сягнули і коефіцієнти детермінації, так, у 2012 р. коефіцієнт детермінації становив 0,87, у 2011 р. — 0,93, у 2010 р. — 0,76, у 2009 р. 0,97, у 2008 р. — 0,89. Значним є й той факт, що при побудові моделі у середньому за усі 5 років, коефіцієнт детермінації дорівнював 0,959, тобто протягом 2008—2012 рр. рівень рентабельності на 95,9 % залежав від розміру витрат на 1 корову. На достовірність і адекватність побудованих економетричних моделей вказують і фактичні значення критеріїв Стьюдента та Фішера, котрі були вище табличних.

Спираючись на отримані результати групувань та побудови економетричних моделей, варто констатувати, що для забезпечення прибутковості продукції скотарства у сільськогосподарських підприємствах Харківської області необхідно насамперед максимальне поєднання високої інтенсивності виробництва із низькою собівартістю продукції.

Очевидним стає той факт, що головною запорукою ефективною інтенсифікації галузі скотарства є збільшення рівня продуктивності корів, пропорційне збільшенню виробничої собівартості продукції. Тому наступним

Таблиця 2. Параметри економетричних моделей залежності рентабельності виробництва молока (у) від розміру витрат на 1 корову (х) у сільськогосподарських підприємствах Харківської обл., 2008–2012 рр.

Роки	Лінійна регресійна модель	Парний коефіцієнт кореляції (r)	Коефіцієнт детермінації (R ²)	F-критерій Фішера		t-критерій Стьюдента		n
				F-факт	F-табл	t-факт	t-табл	
2008	$Y=4,15+0,0009x$	0,943	0,889	32,33	4,53	5,2	2,57	159
2009	$Y=2,45+0,0003x$	0,985	0,971	137,07	4,53	4,8	2,57	138
2010	$Y=20,15+0,0005x$	0,872	0,761	12,79	4,53	4,9	2,57	135
2011	$Y=15,66+0,0003x$	0,966	0,934	57,24	4,53	4,4	2,57	132
2012	$Y=4,59+0,0006x$	0,935	0,874	27,82	4,53	4,3	2,57	207
Середнє за 2008-2012 рр.	$Y=9,45+0,0005x$	0,979	0,959	94,84	4,53	4,7	2,57	771

Джерело: розрахунки автора за даними форми № 50 с.-г.

етапом нашого дослідження стало формування груп сільськогосподарських підприємств за рівнем продуктивності корів (табл. 3). Як і у попередньому випадку, тут було виділено шість груп.

Після отримання результатів групування, можна із упевненістю заявити, що підвищення рівня продуктивності корів насправді є вагомим чинником підвищення рентабельності виробництва молока. При цьому, як вже показали результати попереднього групування, значною передумовою підвищення удоїв молока є збільшення виробничих витрат на корову, котрі стабільно збільшувалися від групи до групи.

У той же час, зовсім протилежна тенденція вималювалася у змінах виробничої, а разом з нею і повної собівартості, котрі знижуються разом із збільшенням продуктивності корів.

Так, у I групі підприємств, де середній рівень продуктивності був досить низьким та дорівнював лише 723,5 кг/рік, що на 80% менше, ніж середній показник по підприємствам Харківської області, саме це і стало причиною найвищого значення показника виробничої собівартості 1 ц молока, котре сягнуло позначки 192,2 грн./ц. Проте далі по групам водночас із збільшенням продуктивності зафіксоване і зменшення виробничої собівартості, котра у VI групі була найменшою, а саме: 178,2 грн./ц при продуктивності корів 5065,4 кг/рік.

З метою наочної ілюстрації цих тенденцій нами було здійснено вирівнювання виробничої та повної собівартості виробництва молока за допомогою лінійного тренду та поліному другого ступеню (рис. 1).

Отримані регресійні рівняння чітко вказують на те, що зменшення виробничої собівартості від групи до групи становило 2,8 грн./ц, а повної й того більше, а саме 5,4 грн./ц. Таким чином, результати проведених досліджень є красномовним свідченням того, що підвищення продуктивності корів істотно впливає на економічну

ефективність виробництва молока. А зважаючи на те, що середній рівень рентабельності виробництва молока у Харківській області у 2012 р. був 9,2 %, то у підприємств перших трьох груп, тобто із середньорічним надоем на корову до 3000 кг, виробництво зазнало збитків. Тому можна вважати, що мінімальною межею продуктивності для досягнення економічної ефективності виробництва молока у ситуації що склалася у 2012 р., є річна продуктивність корів у 3000 кг.

Як вже показали результати групувань, ефективність інтенсифікації галузі скотарства прямим чином залежать не тільки від продуктивності худоби, а й від величини виробничої собівартості 1 ц готової продукції. На цій підставі особливого підходу потребує проблема забезпечення її оптимального рівня задля покриття виробничих витрат та отримання економічного ефекту після реалізації продукції. Разом із тим, той факт, що між виробничою собівартістю 1 ц продукції та рівнем рентабельності виробництва існує тісний зворотнокореляційний зв'язок не викликає жодних заперечень. Але при цьому зафіксовані й значні розбіжності у розмірах виробничої собівартості 1 ц продукції по сільськогосподарських підприємствах Харківської області. На цій підставі для більш детального дослідження динаміки розмірів виробничої собівартості та чинників під впливом яких відбувається її формування, ми згрупували сільськогосподарські підприємства Харківської області котрі виробляли молоко. Як і раніше, нами було сформовано по шість груп. Результати групування підприємств-виробників молока наведені у таблиці 4.

Як і очікувалося, разом із збільшенням рівня виробничої собівартості 1 ц молока відбувалося і зменшення рівня рентабельності його виробництва. При цьому окрім собівартості у формуванні прибутковості виробництва, як вже зазначалось, бере участь ще й ціна реалізації готової продукції, котра до V групи підприємств

Таблиця 3. Групування сільськогосподарських підприємств Харківської області за рівнем продуктивності корів, 2012 р.

Показники	Групи підприємств за продуктивністю корів, кг/рік						у середньому
	I	II	III	IV	V	VI	
	до 1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	більше 5000	
Кількість підприємств	3	7	17	77	40	63	207
Середня продуктивність, кг	723,5	1432,7	2483,2	3304,8	4120,3	5065,4	3823,0
Витрати на 1 корову, грн.	1383,3	2703,5	4621,2	5955,2	7400,1	9026,5	7155
Поголів'я корів у середньому на підприємство, гол.	95	165	190	236	294	357	276
Валове виробництво молока на одне підприємство, ц	687,3	2364,0	4718,1	7799,3	12113,7	18083,5	11699
Виробнича собівартість грн./ц	191,2	188,7	186,1	180,2	179,6	178,2	178,5
Повна собівартість грн./ц	228,4	227,0	222,5	213,2	208,3	203,5	210,8
Ціна реалізації 1 ц, грн.	219,2	219,4	221,8	225,6	233,4	237,1	230,0
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-9,2	-7,6	-17,4	12,4	25,1	33,6	19,2
Рівень рентабельності, %	-4,0	-3,3	-0,3	5,8	12,05	16,5	9,2

Джерело: розрахунки автора за даними форми № 50 с.-г.

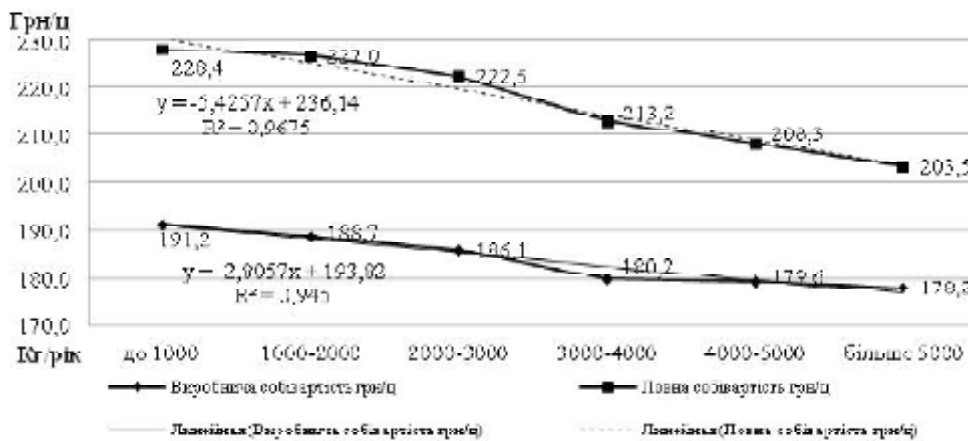

Рис. 1. Залежність виробничої та повної собівартості 1 ц молока від продуктивності корів у сільськогосподарських підприємствах Харківської області, 2012 р.

Джерело: розрахунки автора за даними форми № 50 с.-г.

включно, мала тенденцію до зростання. А вже у VI групі істотно скоротилась, що у комплексі із найвищою виробничою та повною собівартістю і призвело до виникнення збитків.

Не слід випускати з поля зору і ще два дуже значущі для ефективного виробництва показники, це витрати на 1 корову та середньорічний удій. Так, показники витрат у розрахунку на 1 корову стабільно зростає до IV групи, при цьому у наступній V групі витрати стрімко знизилася, а у VI знов відбулося їх певне зростання. Таким чином найбільшими витрати на 1 корову були у четвертій групі підприємств і становили 11508,4 грн./рік, проте саме у цій групі і була зафіксована найвища продуктивність тварин, котра дорівнювала 4868,2 кг/рік, а вже у наступних двох групах надої від 1 корови почали стрімко падати і найнижчими були у VI групі — лише 2915,8 кг/рік, що само по собі разом із досить великими витратами й призвело до найвищих показників виробничої та повної собівартості.

Отримані у процесі результати, ще раз вказують на те, що головними чинниками підвищення економічної ефективності виробництва молока є збільшення продуктивності корів, та зменшення суми витрат на 1 корову. На підтвердження цього виступають і економетричні рівняння, побудовані для підприємств, що виробляли молоко у Харківській області протягом 2008—2012 рр. (табл. 5).

Побудовані рівняння наочно підтверджують той факт, що підвищення продуктивності корів впливає на виробничу собівартість 1 ц молока у бік її зменшення,

а зростання витрат на 1 корову навпаки веде до її збільшення. В той же час, як показують коефіцієнти еластичності протягом кожного з аналізованих років та у середньому за п'ятиріччя, продуктивність корів чинила значно більший вплив на розмір виробничої собівартості аніж витрати на 1 корову. А значення коефіцієнтів кореляції та детермінації вказують, що протягом усього дослідженого періоду рівень рентабельності виробництва молока більш ніж на 80% залежав від обраних факторів. Порівняння із табличними отриманих значень критерію Фішера також свідчить про достовірність та адекватність побудованих регресійних моделей.

Проаналізувавши усю сукупність підприємств, можемо зробити висновок, що на сьогоднішній день лише підприємства з розміром виробничої собівартості молока нижче 150 грн./ц мають найбільші шанси вільно конкурувати в умовах ринкової економіки досягаючи при цьому значного рівня рентабельності та економічної ефективності. Таких господарств було менше половини, лише 90 із 207. Але в той же час, заздалегідь приречені на збиток підприємства в яких виробнича собівартість 1 ц молока є більшою за 300 грн, але таких підприємств у 2012 р. була досить незначна частка, їх було лише 7.

ВИСНОВКИ

Таким чином, спираючись на отримані у процесі дослідження результати, можна сміливо стверджувати про наявність досить значної прямої залежності рентабельності виробництва продукції скотарства від продуктив-

Таблиця 4. Групування сільськогосподарських підприємств Харківської області за рівнем виробничої собівартості 1 ц молока, 2012 р.

Показники	Групи підприємств за підвищенням виробничої собівартості 1 ц молока, грн.						Середнє значення
	I	II	III	IV	V	VI	
	до 100	100-150	150-200	200-250	250-300	більше 300	
Кількість підприємств	20	70	40	45	25	7	207
Виробнича собівартість, грн./ц	93,4	126,5	166,5	236,4	269,2	320,3	178,5
Середні витрати на 1 корову, грн.	3122	4364,1	7691,0	11508,4	8391,8	9339,3	7155
Помілиха корів у середньому на підприємстві, гол.	359	332	245	238	203	174	276
Середній удій молока на 1 корову, кг	2342,2	3449,9	4619,2	4868,2	5117,3	2915,8	3823
Валове виробництво молока на одне підприємство, ц	11998	11454	11317	11586	6328	3073	11699
Повна собівартість, грн./ц	122,4	163,6	197,6	263,5	298,6	337,2	210,8
Ціна реалізації 1 ц, грн.	145,7	183,4	215,5	285,2	304,5	279,7	230
Циркулює (збиток) на 1 корову, грн.	778,7	683,1	827	1050,4	183,9	-1677	631
Рівень рентабельності, %	15,0	12,1	9,1	8,2	1,98	-17,1	9,2

Джерело: розрахунки автора за даними форми № 50 с.-г.

Таблиця 5. Параметри економетричних моделей залежності рентабельності виробництва молока (у) від продуктивності корів (x_1) та розміру витрат на 1 корову (x_2) у сільськогосподарських підприємствах Харківської обл., 2008–2012 рр.

Роки	Лінійна регресійна модель	Коефіцієнти еластичності		Парний коефіцієнт кореляції (r)	Коефіцієнт детермінації (R ²)	F-критерій Фішера		n
		Ex ₁	Ex ₂			F-факт	F-табл	
2008	$Y=228,89-0,074x_1+0,033x_2$	-1,615	1,072	0,851	0,815	347,1	4,53	159
2009	$Y=252,73-0,068x_1+0,027x_2$	-1,874	1,082	0,889	0,881	165,8	4,53	138
2010	$Y=254,37-0,069x_1+0,028x_2$	-1,638	1,051	0,886	0,873	292,3	4,53	135
2011	$Y=245,49-0,071x_1+0,029x_2$	-1,662	1,142	0,887	0,874	85,9	4,53	132
2012	$Y=235,12-0,069x_1+0,030x_2$	-1,509	1,189	0,89	0,883	219,6	4,53	207
У середньому за 2008-2012 рр.	$Y=255,55-0,071x_1+0,028x_2$	-1,306	0,997	0,888	0,876	483,6	4,53	771

Джерело: розрахунки автора за даними форми № 50 с.-г.

ності худоби, котра в свою чергу значним чином залежить від обсягу витрат на 1 голову. І, як підсумок, можемо сказати, що інтенсифікація має виключно велике значення для сталого розвитку галузі скотарства та підвищення соціальної та економічної ефективності виробництва. А значні розбіжності у аналізованих показниках наглядно демонструють, що більшість підприємств галузі ще й досі не досягли оптимально рівня інтенсифікації, котрий дозволив би забезпечити ефективність виробництва, за умов якої б підприємство могло впевнено конкурувати у ринкових реаліях сьогодення.

Література:

- Абубакаров М. В. Эволюция классификаций и методологий оценки факторов производства на предприятиях и в отраслях регионов / М.В. Абубакаров // Современные научные исследования. — Кисловодск: Киэп. — 2007. — № 4. — С. 81—90.
- Білик Ю.Д. Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва в Україні на інноваційній основі / Ю.Д. Білик // Основні напрями високоефективного розвитку пореформеного агропромислового виробництва в Україні на інноваційній основі. — К.: ІАЕ УААН, 2002. — С. 361—369.
- Вітков М.С. Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва на інноваційній основі: [монографія]. / М.С. Вітков. — К.: ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2008. — 220 с.
- Гацура Я.Т. Методологічні положення інтенсифікації аграрного виробництва на інноваційній основі / Я.Т. Гацура. // Економіка АПК. — 2001. — № 9. — С. 65—70.
- Гіржева О.М. Інтенсифікація як фактор підвищення ефективності виробництва молока / О. М. Гіржева // Вісник ХНАУ. — Х., 2008. — № 3. — С. 367—376. — (Серія "Економіка АПК і природокористування").
- Грицаєнко Г.І. Методика дослідження інтенсифікації сільськогосподарського виробництва / Г.І. Грицаєнко, Т. М. Романюк // Вісник ХНАУ. — Х., 2006. — № 3. — С. 74—79. — (Серія "Економіка АПК і природокористування").
- Дергач І.В. Інтенсифікація та інтенсивність розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні / І.В. Дергач // Економіка АПК. — 2007. — № 3. — С. 43—45.
- Кропивко М.Ф. Організаційні форми впровадження інновацій в агропромислове виробництво з використанням потенціалу аграрної науки / М.Ф. Кропивко, Т.С. Орлова // Економіка АПК. — 2007. — № 7. — С. 11—18.

- Масюк Ю.В. Сутність і зміст інтенсифікації молочного скотарства / Ю.В. Масюк // Держава та регіони. — 2007. — № 1. — С. 207—211. — (Серія "Економіка та підприємництво");

- Оляднічук Н.В. Інтенсифікація галузей тваринництва у сільськогосподарських підприємствах: [монографія] / Н.В. Оляднічук, В.С. Уланчук. — Умань: Вид. "Сочінський", 2010. — 220 с.

References:

- Abubakarov, M. V. (2007), "Evolution of classifications and methodologies for evaluating the factors of production in enterprises and industry of the region", *Sovremennye nauchnye issledovaniya*, vol. 4, pp. 81—90.
- Bilyk, Yu. D. (2002), *Intensyfikatsiya sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva v Ukraini na innovatsiyniy osnovi* [Intensification of agricultural production in Ukraine on the basis of innovation], ІАЕ УААН, Kyiv, Ukraine.
- Vitkov, M. S. (2008), *Intensyfikatsiya sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva na innovatsiyniy osnovi*, [Intensification agricultural production in Ukraine on the basis of innovation], Instytut ahraryoi ekonomiky, Kyiv, Ukraine.
- Hatsura, Ya.T. (2001), "Methodological position of agricultural production intensification by innovation based" *Ekonomika APK*, vol. 9, pp. 65—70.
- Hirzheva, O. M. (2008), "Intensification as a factor of increasing the efficiency of milk production", *Visnyk KHNAU, Seriya "Ekonomika APK i pryrodokorystuvannya"*, vol. 3, pp. 367—376.
- Hrytsayenko, H. I. and Romanyuk, T.M. (2006), "Research methodology of agricultural production intensification" *Visnyk KHNAU, Seriya "Ekonomika APK i pryrodokorystuvannya"*, vol. 3, pp. 74—79.
- Derhach, I. V. (2007), "Intensification and intensity of agricultural production in Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 43—45.
- Kropyvko, M.F. and Orlova, T.S. (2007), "Organizational forms of introduce innovations in agricultural production using the potential of agrarian science", *Ekonomika APK*, vol. 7, pp. 11—18.
- Masyuk, Yu. V. (2007), "The essence and meaning of intensification of dairy farming", *Derzhava ta rehiony, Seriya "Ekonomika ta pidpryyemnytstvo"* vol. 1, pp. 207—211.
- Olyadnichuk, N.V. and Ulanchuk, V.S (2010), *Intensyfikatsiya haluzey tvarynnytstva u sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstvakh* [Intensification of livestock industries in agricultural enterprises], "Sochins'kiy", Uman', Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 25.07.2014 р.